

УДК 630*6:332.1(477)

В. В. Стефінін

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної
і прикладної економіки
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

Н. М. Попадинець

кандидат економічних наук, науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО
СЕКТОРУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

У статті досліджено значення лісового сектору для соціально-економічного розвитку регіонів України. Проаналізовано сучасний стан лісового сектору. Наведено основні проблеми його розвитку та шляхи їх вирішення. Розкрито організаційно-економічні зв'язки у системі виробництва лісового сектору. Визначено першочергові завдання для розвитку лісового сектору.

Ключові слова: лісові ресурси, лісовий сектор, лісозаготівля, організаційно-економічні зв'язки, розвиток.

**Stefinin V., Popadynets N. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF THE FOREST
SECTOR DEVELOPMENT IN THE REGIONS OF UKRAINE**

The article investigates the importance of the forest sector for the socio-economic development of the Ukrainian regions. The present state of the forest sector has been analysed. The main problems of its development and ways for their solution have been outlined. Organizational and economic connections in the forestry sector production system have been revealed. The priority tasks for the development of the forest sector have been identified.

Keywords: forest resources, forest sector, logging, organizational and economic relations, development.

Сьогодні посилюється тенденція до інтенсивного використання лісових ресурсів, що породжує прагнення влади до отримання високих прибутків. З іншого боку, значний термін відтворення лісових ресурсів обмежує можливості їх використання. Це вимагає відповідних змін у веденні лісового господарства, у вдосконаленні системи управління лісами, створенні ринкової інфраструктури цільового фінансування лісового бюджету і розвитку фінансово-економічної системи. Водночас чинна організаційна структура управління лісовим сектором має бути адекватною сьогоденню. Тому в сучасних складних економічних і політичних процесах, при невіршеності багатьох основних питань макроекономічного характеру, які створюють відповідне економічне і правове середовище для функціонування лісового сектору, заходи державного регулювання цієї сфери мають мати визначальний характер.

Ліс як потужна економічна інституція за вмілого і дбайливого підходу слугує надійним фінансовим інструментом поповнення місцевих бюджетів, забезпечення населення роботою, сприяє сталому розвитку економіки, стабільності навколишнього природного середовища, зрештою, розв'язує багато соціальних питань і проблем.

Стан, у якому сьогодні перебуває лісовий сектор, можна назвати критичним. Він зіткнувся з низкою проблем, зокрема: екологічна криза, дефіцитність лісових ресурсів, конкуренція з закордонними

виробниками (якість вітчизняної продукції, порівняно з закордонною, набагато нижча), нестача інвестиційних ресурсів у його розвиток, хижацьке вирубування тощо.

Значущість поставленої проблеми підтверджена науковими дослідженнями, результати яких наведені у працях І. Генсірука, М. Долішнього, Я. Дяченка, І. Кичка, О. Коваленко, І. Синякевича, М. Степаненка та ін.

Однак, попри значну кількість опублікованих праць, слід звернути увагу на недостатність наукового опрацювання економічних питань, які є основними проблемами лісового сектору.

Метою статті є дослідження проблем функціонування лісового сектору регіонів України та визначення організаційно-економічних зв'язків у системі виробництва.

На сьогодні основною проблемою вітчизняного лісового сектору є невідповідність економічної та технічної політики, а також чинного законодавства, завданням яких є розвиток підприємництва і комерційної діяльності в ньому. Дослідження цих проблем можна зробити на основі методичного та соціально-економічного підходів.

Методичний підхід є необхідним у зв'язку з традиційними особливостями організації лісгосподарського виробництва у минулому, коли було гарантоване постачання лісоматеріалів з Росії та інших регіонів, а власним лісам відводилася природоохоронна роль, і ресурси використовувалися не

на інтенсивній основі. Промислова переробка деревини, структура випуску продукту лісового господарства загалом не були орієнтовані на конкурентні умови ринкового господарювання, на формування ефективного виробництва з урахуванням діяння ринкових законів (вартості, попиту, пропозиції, конкуренції).

З соціально-економічної точки зору ліс і його ресурси є продуктом і предметом праці та засобом виробництва компонентів середовища і регенеруючого впливу на навколишнє середовище, тобто ліс є товаром, має вартість, належить до відновлюваних природних ресурсів, а тому має використовуватися в обсягах згідно з лісівничими принципами безперервності та невиснажливості.

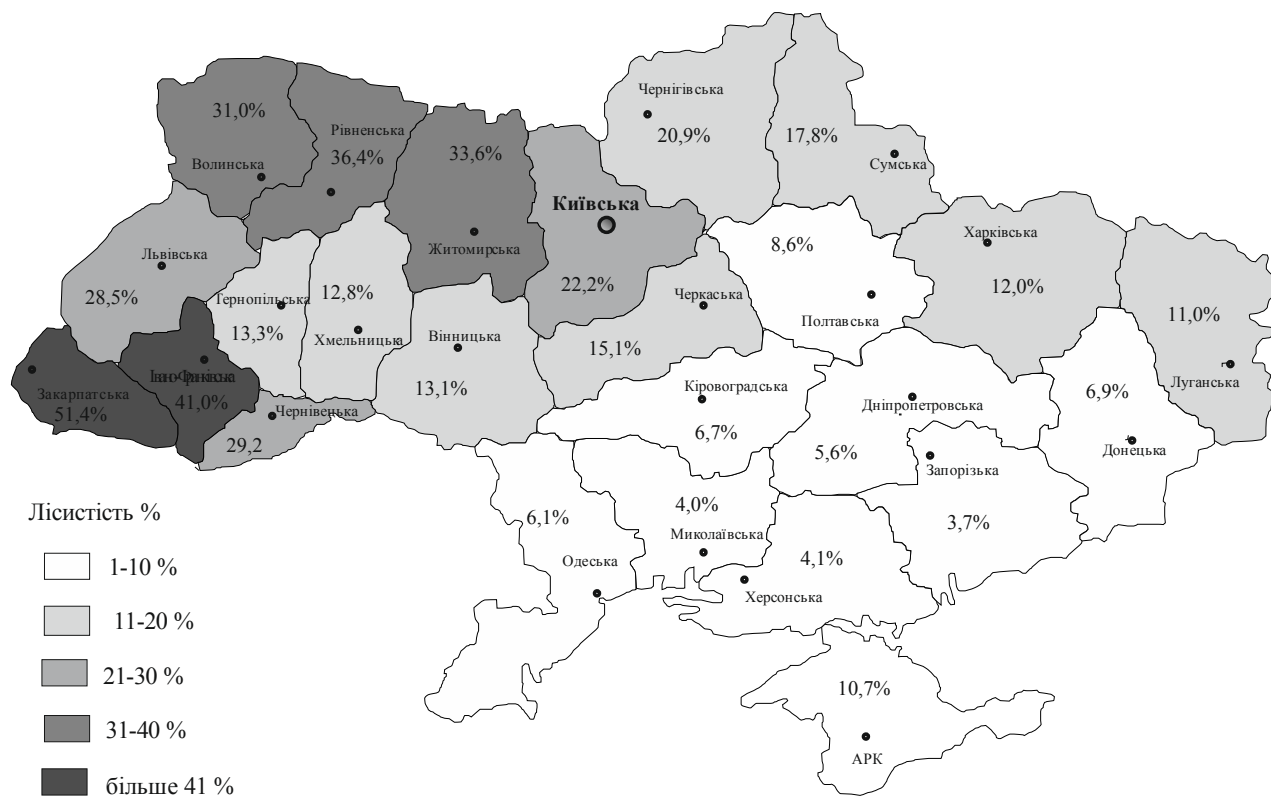
Нерівномірність розміщення лісових ресурсів в Україні є наслідком різноманітних природних умов, але більшою мірою – впливу господарської діяльності людини.

Академік НАН України М. І. Долішній справедливо стверджував, що рівень розвитку лісового господарства має безпосередній вплив на розвиток економіки регіону та стан суспільного здоров'я і розвиток рекреаційної індустрії [1, с. 107]. Добробут місцевих громад у багатолісних районах (насамперед це гірські райони) напряму залежить від сталого розвитку лісового господарства [2, с. 52]. Тому стабільність розвитку лісового сектору регіонального рівня пов'язується з тим, наскільки

злагоджено працюють і взаємодіють ринкові інститути, що забезпечують функціонування цієї складної виробничо-господарської системи.

Основні напрями розвитку лісового сектору суттєво не відрізняються від сценарію розвитку і тенденцій реформування економіки країни загалом і займають порівняно незначне місце в загальному балансі економіки країни. Питома вага лісової промисловості в обсязі промислового виробництва становить близько 5%. Та водночас лісовий сектор є невід'ємною ланкою економіки держави.

У сучасних умовах практично жодний вид економічної діяльності не може обійтися без застосування продукції лісопромислового виробництва. Важливим у цьому плані є досягнення оптимального поєднання ринкових механізмів і заходів державного регулювання процесами міжгалузевих виробництв і раціонального використання лісових ресурсів і ефективного їх відтворення. Ліси по території України розташовані дуже нерівномірно і сконцентровані переважно в Поліссі та в Українських Карпатах. Лісистість у різних природних зонах має значні відмінності і загалом не досягає оптимального рівня, за якого ліси найпозитивніше впливають на клімат, ґрунти, водні ресурси, пом'якшують наслідки ерозійних процесів, а також забезпечують отримання більшої кількості деревини (рис. 1).

Рис. 1. Лісистість України за областями

Побудовано на основі джерела [3].

Запас деревини в лісах оцінюється в межах 2102 млн м³. Загальна середня зміна запасу сягає 35 млн м³. Середня щорічна зміна запасу на 1 га у лісах Держлісагентства дорівнює 4 м³ і коливається від 5 м³

в Карпатах до 2,5 м³ у степовій зоні. Відбувається поступове збільшення запасу, що підтверджує значний економічний і природоохоронний потенціал лісів України.

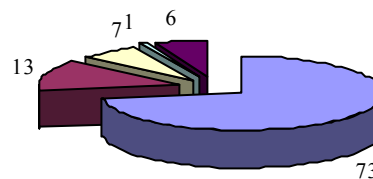
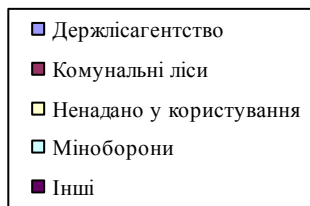
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Лісистість території є однією з найнижчих у Європі (8 місце серед країн Європи, не враховуючи Росії) і складає 15,9%, що становить на 4% менше за оптимальний рівень (20-22%). Для порівняння: лісистість Польщі становить 29%, Німеччини – 30%, Італії – 33%, Швеції – 61%, Фінляндії – 65%, і це вважається недостатнім [4, с. 252]. За експертними оцінками, для того, щоб досягти оптимального рівня лісистості в Україні (який в середньому має становити 20% з регіональним коригуванням), потрібно засадити лісовою рослинністю близько 2,5- 3 млн га території [5, с. 113]

Відповідно до чинного законодавства, ліси України задекларовані винятково як державна власність і перебувають у віданні різних відомств (рис. 2)

У світовій практиці 84% лісів світу перебувають у суспільній (державній) власності, але при цьому частка приватної власності на ліси зростає. З 4 млрд га, покритих лісом у світі (30% поверхні суші Землі),

на чотири країни (Росія, Бразилія, Канада, США) припадає майже половина всієї лісової площі світу, а в десяти державах лісів немає зовсім.

Рис. 2. Відомчий розподіл лісового фонду України, %

Побудовано на основі джерела [3].

За основними показниками, які характеризують забезпеченість лісовими ресурсами, Україна займає досить низькі позиції. Так, на нашу країну припадає лише 0,2% загальносвітових запасів (табл. 1).

Таблиця 1.

Країни-лідери із забезпечення лісовими ресурсами у світі [4, с. 252]

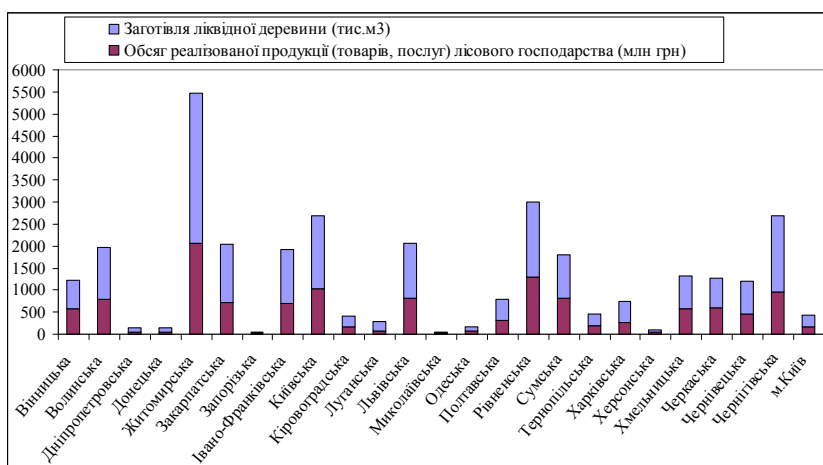
Місце країни у світі	Країна	Площа лісів тис. га	Частка в загальній площі країни, %	Площа лісів на одного жителя, га	Частка у світі, %
1	Росія	808790	47,9	5,7	20,5
2	Бразилія	477698	57,2	2,7	12,1
3	Канада	310134	33,6	9,7	7,8
4	США	303089	33,1	1,0	7,7
5	Китай	197290	21,2	0,1	5,0
6	Австралія	163687	21,3	8,1	4,1
7	ДР Конго	133610	58,8	2,4	3,4
8	Індонезія	88495	48,8	0,4	2,2
9	Перу	68742	53,7	2,5	1,7
10	Індія	67701	22,8	0,1	1,7
-	Разом 10 країн	2619227	-	-	66,3
-	Україна	10412	15,9	0,2	0,2
-	Світ	3952025	30,3	0,6	100

Водночас в Україні показник площі на одного жителя становить 0,2 га, що більше ніж в Китаї (5 місце) та в Індії (10 місце).

Попри невисоке місце у світовому рейтингу по запасах лісових ресурсів, обсяг заготівлі деревини від усіх видів рубок є відносно стабільним і протягом останніх 10 років становив від 13 до 19 млн м³. У регіональному розрізі у 2016 р. як по обсягу заготівлі, так і обсягах реалізації продукції основну частку зайняли найбільш заліснені регіони (рис. 3).

За 2016 р. реалізовано продукції (товарів, послуг) лісового господарства на 12838,8 млн грн, що на 16,5% більше від попереднього року, а обсяги заготівлі 19605,7 тис. м³, що на 1,8% більше від попереднього року. Загалом якщо взяти за регіонами, то зростання обсягів заготівлі та обсягів реалізованої

продукції (товарів, послуг) лісового господарства зафіксовано всюди, найбільше в областях Карпатського регіону та Полісся.

Рис. 3. Обсяги заготівлі та обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) лісового господарства у 2016 р.

Побудовано на основі джерела [6].

При цьому варто наголосити, що 80% деревини заготовлюється підприємствами Держлісагентства, решта лісозаготівельних організацій – це підприємства різних відомств, у користування яким надано лісовий фонд, а також підрядні колективи, що проводять заготівлю лісу за договорами, або так звані посередницькі структури.

Отже, на ринку лісосічного фонду і на ринку лісоматеріалів монополіє становище займають підприємства Держлісагентства. Вони ж формують політику ціноутворення на ринку лісоматеріалів. Положення монополіста ще більше посиляться після передачі Держлісагентству земель лісового фонду, які перебували у постійному користуванні колективних сільськогосподарських підприємств у зв'язку з їх реформуванням.

Водночас щорічний приріст запасу деревини на пні становить 35 млн м³, тобто заготовлюється тільки 40% приросту, тоді як у сусідніх країнах з подібними умовами лісовирощування (Угорщина, Польща) заготівля середньорічного приросту складає 74 і 89%. Це свідчить про неефективність використання лісосировинних ресурсів України в умовах їх дефіциту.

Лісозаготівля належить до найтрудомісткіших видів економічної діяльності лісового сектору. Хоча за останні роки зріс рівень механізації основних і підготовчо-допоміжних робіт на лісозаготівлях, багато операцій ще й тепер проводяться вручну. Пояснюється це здебільшого тим, що не всі лісозаготівельні підприємства можуть забезпечити себе механічним обладнанням, або зумовлено неможливістю використовувати важку техніку. Особливо це стосується гірських регіонів Карпат і заболочених – Полісся, які і є основним джерелом лісозаготівлі.

На більш пристосованих місцях лісозаготівлі основні виробничі роботи проводяться із застосуванням машин і механізмів різного призначення. Найбільш поширеними є: трелювальні трактори (гусеничні або колісні), валочно-трелювальні та валочно-пакуючі машини, автовантажувачі або підйомні крани, спеціальний лісовозний транспорт, екскаватори, бульдозери. У гірських лісах Карпат для трелювання і спуску деревини з гір застосовують найновішу техніку – підвісні канатні установки. На жаль, не багато підприємств можуть собі дозволити їх придбати. З ручних засобів використовують: моторні інструменти (бензопили, сучкорізи, кушорізи), ручні пили та сокири.

На складах для первинної обробки та переробки

деревини, використовують напівавтоматичні і автоматичні лінії, верстати і агрегати.

Вживаються заходи із забезпечення підприємств дорожнобудівельними машинами і поліпшення технології будівництва лісовозних доріг. Зарубіжний досвід свідчить, що в зоні лісопромислової експлуатації протяжність лісових доріг має складати 8-10 км на 1 тис. га лісів, а в зоні інтенсивного ведення лісового господарства – від 9 до 14 км. На жаль, у нас цих положень не дотримуються, що спричиняє затримку лісосировини на складах.

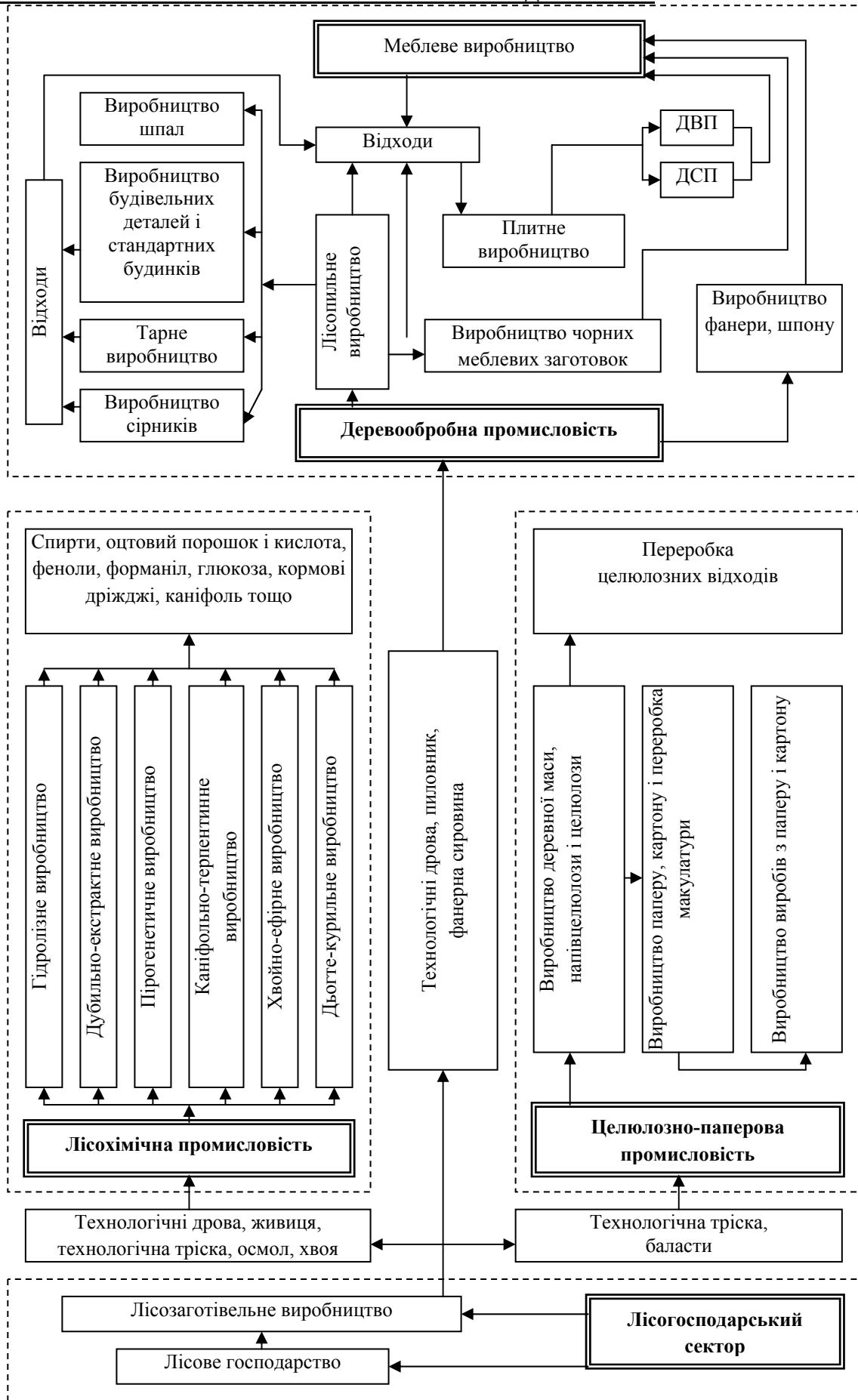
У своїй діяльності розвиток лісозаготівельної галузі має бути спрямований на подальший шлях удосконалення виробництва за рахунок впровадження нових спеціалізованих машин і механізмів замість зношеної і застарілої техніки та поступового усунення ручної праці.

Також важливим і раціональним напрямом розвитку лісозаготівельної галузі є повне використання лісосічних відходів (вершки дерев, сучки, кора, пні, листя), які складають понад 20% об'єму дерева. Ця сировина може і має направлятися в інші сфери лісового сектору, а саме в целюлозно-паперове та лісохімічне виробництво.

Наступний етап переробки лісосировини проводиться в таких видах економічної діяльності, як: деревообробній, целюлозно-паперовій, меблевій і лісохімічній. Їх організаційно-економічні зв'язки можна представити таким чином (рис. 4) [7, с. 41].

Наведений рисунок представляє процес переходу виготовлення продукції від однієї підсистеми виробництва до іншої, що створює загальну систему організаційно-економічних зв'язків усього лісового сектору.

Такі організаційно-економічні зв'язки у системі виробництва лісового сектору сприятимуть його розвитку та в перспективі спрямовуватимуться в напрямі ринкової орієнтації і підвищенні ефективності виробництва на основі вдосконалення структури і організації виробництва, інтенсифікації і зростання виробничого потенціалу, переходу на ресурсозберігаючі і маловідходні технології, комплексного використання і економії лісосировинних ресурсів. Відповідно до вимог структурної перебудови, пріоритетним напрямом розвитку сектору є випереджаюче зростання виробництв, продукція яких користується підвищеним попитом і найбільш повно задовольняє потреби економіки і вимоги ринку. Особливе значення має зміцнення економічного потенціалу, підвищення якості і нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції [5, с. 124].

Рис. 4. Організаційно-економічні зв'язки у системі виробництва лісового сектору

Першочерговими завданнями для розвитку лісового сектору є [8, с. 130]:

- удосконалення нормативно-правової бази в галузі лісового господарства та її гармонізація з міжнародними принципами сталого розвитку та управління лісами;
- оптимізація структури лісгосподарських підприємств та організацій;
- збільшення лісистості території до науково обґрунтованого оптимального рівня;
- нарощування ресурсного і екологічного потенціалу лісів;
- вирішення лісничо-екологічних проблем регіонів;
- ефективне використання лісових ресурсів на ринкових засадах;
- удосконалення економічно-фінансового механізму;
- підвищення прибутковості ведення лісового господарства в лісозабезпечених регіонах;
- сприяння вирішенню соціально-економічних проблем місцевих громад;
- посилення правового захисту працівників лісової охорони;
- інформування громадськості про стан лісового господарства, залучення до прийняття рішень щодо використання природного потенціалу лісів, екологічне виховання.

Зосередившись на розбудові лісового сектору в умовах сьогодення, головною позитивною характеристикою такого розвитку має стати процес формування збалансованості лісокористування, яке не виснажує лісів, сприяє збереженню особливо цінних лісових ділянок і біорізноманіття, але водночас дає прибуток місцевим громадам і державі загалом.

Список використаних джерел

1. Долішній М. І. Регіональні аспекти екологізації економіки / М. І. Долішній // Наук. вісник НЛТУУ. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів: НЛТУУ. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 103-111.
2. Кравців В. С. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький, В. В. Демченко, А. М. Дайнека, П. В. Самольотов. – Львів: ІРД НАН України, 2001. – 69 с.
3. Державне агентство лісових ресурсів / Загальна характеристика лісів України. – Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921
4. Коваленко О. О. Україна у світовому лісопромисловому комплексі: оцінка стану та основні конкуренти. / О. О. Коваленко // Вісник ЖДТУ. – Житомир, 2010. – №3 (53). – С. 252-253.
5. Степаненко М. А. Напрямки структурної побудови розвитку лісо ресурсного комплексу України : дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.06 / Степаненко Микола Андрійович. – Київ, 2008. – 190 с.

6. Державна служба статистики України / Сільське, лісове та рибне господарство. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm

7. Попадинець Н. М. Внутрішній ринок продукції лісової промисловості України: проблеми та напрями розвитку : монографія / Н. М. Попадинець. – Львів, ІРД НАН України, 2014. – 182 с.

8. Кичко І. І. Перспективи розвитку лісового господарства України / І. І. Кичко, Ю. О. Гарус // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Випуск 11. – С.128-132.

References

1. Dolishniy, M. I. (2005). Rehional'ni aspekty ekolohizatsiyi ekonomiky [Regional aspects of ecologization of economy]. *Naukovyy visnyk NLTUU – Scientific Bulletin of NLTUU*, 15.6, 103-111 [in Ukrainian].
2. Kravtsiv, V. S., Stadnyts'kyi, YU. I., Demchenko, V. V., Samol'otov, P. V. (2001). *Upravlinnya rozvytkom hirs'kykh terytoriy: zarubizhnyy dosvid [Management of the development of mountain territories: foreign experience]*. Lviv: IRD NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
3. State Forest Resources Agency (2017). *Zahal'na kharakterystyka lisiv Ukrayiny [General characteristics of forests of Ukraine]*. Kyiv. Retrieved from http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921 [in Ukrainian].
4. Kovalenko, O. O. (2010). *Ukrayina u svitovomu lisopromyslovomu kompleksі: otsinka stanu ta osnovni konkurenty [Ukraine in the global timber industry: assessment of the state and main competitors]*. *Visnyk ZHDTU – Journal of ZHDTU*, 3(53), 252-253 [in Ukrainian].
5. Stepanenko, M. A. (2008). *Napryamky strukturnoyi pobudovy rozvytku liso resursnoho kompleksu Ukrayiny [Areas of structural development of the forest of the resource complex of Ukraine]* (Ph.D. in Econ. thesis, Kyiv, Ukraine) [in Ukrainian].
6. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Sil's'ke, lisove ta rybne hospodarstvo [Agriculture, forestry and fisheries]*. Kyiv. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm [in Ukrainian].
7. Popadynets, N. M. (2014). *Vnutrishniy rynek produktsiyi lisovoyi promyslovosti Ukrayiny: problemy ta napryamy rozvytku [Internal Market of Forestry Production in Ukraine: Problems and Development Directions]*. Lviv: IRD NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
8. Kychko, I. I., Harus, YU. O. (2016). *Perspektyvy rozvytku lisovoho hospodarstva Ukrayiny [Prospects of Development of Forestry of Ukraine]*. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 11, 128-132 [in Ukrainian].